

MEDZINÁRODNÝ BESTSELLER

DANIEL QUINN

IZMAEL

Dobrodružstvo mysle a ducha

IZMAEL

DANIEL QUINN

IZMAEL

Dobrodružstvo
mysle a ducha

ISHMAEL

Copyright © 1992 by Daniel Quinn

All rights reserved.

Slovak edition © 2017 by Eastone Group, a. s.

This translation published by arrangement with Bantam Books, an imprint of Random House, a division of Penguin Random House LLC.

Z anglického originálu Daniel Quinn: Ishmael, vydaného vydavateľstvom Bantam, preložila Helena Büchlerová.

V roku 2017 vydalo vydavateľstvo Eastone Books, Bratislava.

www.eastonebooks.com

Translation © 2017 Helena Büchlerová

Jazyková úprava: Mgr. Zuzana Konečná

Layout: Studio Eastone

Redakčné úpravy: Mgr. Alica Činčárová

Tlač: Kasico, a. s.

Všetky práva vyhradené.

Okrem použitia ukážok pre účely recenzie a kritiky žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováaná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmikoľvek prostriedkami bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-8109-321-0

PRE RENNIE

Obsah

<i>Jeden</i>	1
<i>Dva</i>	25
<i>Tri</i>	39
<i>Štyri</i>	55
<i>Päť</i>	65
<i>Šesť</i>	77
<i>Sedem</i>	93
<i>Osem</i>	103
<i>Deväť</i>	127
<i>Desať</i>	157
<i>Jedenásť</i>	177
<i>Dvanásť</i>	195
<i>Trinásť</i>	215
<i>O autorovi</i>	223

JEDEN

1

Keď som si prvýkrát prečítal ten inzerát, až mi zabehlo. Zahrešil som, odpľul som si a šmaril noviny na zem. Ani to však nestačilo. Schmatol som ich, odkráčal do kuchyne a hodil ich do smetí. Keď som už bol v kuchyni, pripravil som si raňajky a kým som jedol, premýšľal som o celkom iných veciach, aby som trochu vychladol. Taká je pravda. Potom som noviny vytiahol z koša a znova si nalistoval stránku s inzerátmi, aby som sa presvedčil, že ten prekliaty oznam tam stále je taký, ako som si ho pamätal. Bol tam.

UČITEL hľadá žiaka.

Musí skutočne túžiť zachrániť svet.

Prihláste sa osobne.

Skutočne túžiť zachrániť svet! Ó, to sa mi páčilo. Bolo to naozaj skvelé. Túžiť zachrániť svet – to bolo úžasné. Iste najmenej dvesto hlupákov, bláznov, babrákov a podobných úbožiacov bude stáť ešte pred poludním v rade na uvedenej adrese, pripravení vymeniť svoje pozemské statky za vzácne privilégium sedieť pri nohách nejakého guru, ktorý im bude tvrdiť, že svet bude v poriadku, len keby sa všetci spamätali a láskyplne objímali svojich susedov.

Možno sa pýtate – prečo je tento muž taký nahnevaný? Taký zatrpknutý?

Dobrá otázka. Vlastne si ju kladiem aj sám. Po odpoved' sa musím vrátiť do minulosti o pár desaťročí späť, keď som si hlúpo myslel, že to, čo chcem najviac na svete, je nájsť si učiteľa. Je to tak. Myslel som si, že chcem učiteľa, že potrebujem učiteľa. Aby ma naučil, čo má človek robiť, ak chce zachrániť svet.

Hlúpe, však? Detinské. Naivné. Prostoduché. Nezrelé. Alebo len jednoducho idiotské. Asi si to zaslúži vysvetlenie, pretože v každom inom ohľade som celkom normálny.

Došlo k tomu asi takto.

Počas revolúcie kvetinovej mládeže v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch som bol dosť starý na to, aby som chápal, čo tieto deti chceli – prevrátiť svet hore nohami –, a dosť mladý na to, aby som uveril, že sa im to naozaj podarí. Každé ráno, sotva som otvoril oči, som očakával, že uvidím začiatok novej éry, že obloha bude jasnejšia a tráva zelenšia. Čakal som, že vo vzduchu sa bude vznášať smiech a ľudia budú tancovať na ulici, a nielen mladí – všetci! Nejdem sa ospravedlňovať za svoju naivitu. Stačí počúvať piesne z tej doby a budete vedieť, že som nebol sám, kto tomu uveril.

Potom som sa jedného rána zobudil, mohol som mať pätnásť – šesťnásť rokov, a uvedomil som si, že nová éra nikdy nenastane. Revolúciu nikto nepotlačil, len nejako vyšumela a stala sa z nej módna záležitosť. Bol som jediný človek na svete, ktorého to sklamalo? Ktorý bol z toho zmätený? Vyzeralo to tak. Zdalo sa, že všetci ostatní sa dokázali nad to povzniesť s cynickým úškrnom, ktorý akoby hovoril: „No a čo ste čakali? Vždy to tak bolo a vždy to tak bude. Nikto nezachráni svet, pretože nikomu na svete nezáleží, boli to len táraniny bandy pojašených deciek. Nájdí si prácu, zarob trochu peňazí, pracuj do šesťdesiatky a potom sa odsťahuj na Floridu a umri.“

Nedokázal som to však len tak prekonať. Vo svojej nevinnosti som si myslel, že na svete musí existovať *niekto* obdarený neznámou múdrosťou, kto by dokázal rozptýliť moje rozčarovanie a zmätok: Učiteľ.

Nuž, samozrejme, že neexistoval.

Nehľadal som gurua alebo učiteľa kung-fu, či duchovného vodcu.

Nechcel som sa stať čarodejníkom, ani sa naučiť umeniu lukostrelby, meditovať, vyrovnať si čakry, či odhaliť minulé životy. Všetky tieto a podobné učenia a disciplíny sú v podstate sebecké – určené pomáhať žiakovi, nie svetu. Hľadal som niečo celkom iné, ale to sa nedalo nájsť v zlatých stránkach, ani nikde inde.

Hermann Hesse v knihe *Cesta do Orientu* neprezradí čitateľom, v čom spočíva úžasná Leova múdrosť. Pretože Hesse nám nemohol povedať nič, čo sám nevedel. Bol ako ja – túžil po tom, aby na svete bol niekto ako Leo, niekto s tajnými vedomosťami a múdrosťou väčšou, ako mal on. Samozrejme, v skutočnosti neexistujú žiadne tajné vedomosti, nikto nevie viac, než čo sa dá nájsť na policiach verejnej knižnice. Ale vtedy som to ešte nevedel.

A tak som hľadal. Aj keď to znie hlúpo, ale skutočne som hľadal. V porovnaní s tým by malo väčší zmysel hľadať svätý grál. Radšej o tom nebudem hovoriť, je to príliš trápne. Hľadal som, až kým som nezmúdrel. Prestal som sa správať ako blázon, ale niečo vo mne odumrelo, niečo, čo som určitým spôsobom mal rád a obdivoval. Na tom mieste sa vytvorila jazva – zhrubnuté, ale aj citlivé miesto.

A teraz, roky po tom, čo som sa vzdal hľadania, nejaký šarlatán si dá v novinách inzerát určený práve pre takého rojka, akým som bol pred päťnástimi rokmi.

Stále to však nevysvetľuje môj hnev, však?

Skúste si predstaviť, že ste desať rokov niekoho milovali. Niekoho, kto sotva vedel, že žijete. Robili ste všetko, skúšali ste všetko, aby ste tú osobu presvedčili, že ste hodnotný človek, ktorý si zaslúži úctu druhých a že vaša láska je niečo, čo treba brať vážne. Potom jedného dňa otvoríte noviny a zistíte, že milovaná osoba si tam dala inzerát, v ktorom hľadá niekoho, kto by si zaslúžil byť milovaný a milovať.

Áno, viem, že to nie je celkom rovnaké. Prečo by som mal čakať, že ten neznámy učiteľ ma bude kontaktovať priamo namiesto toho, aby si podal inzerát? Na druhej strane, ak by bol ten učiteľ šarlatán, ako som predpokladal, prečo by som mal chcieť, aby *ma* kontaktoval?

Nechajme to tak. Správal som sa nerozumne. To sa stáva, je to normálne.

2

Musel som tam, samozrejme, íš. Musel som sa presvedčiť, že je to len ďalší podvod. Chápete – bude stačiť tridsať sekúnd, jediný pohľad, desať slov z jeho úst a bude mi všetko jasné. Potom sa budem môcť vrátiť domov a zabudnúť na to.

Keď som došiel na miesto, prekvapilo ma, že je to celkom obyčajná kancelárska budova plná druhotriednych obchodných zástupcov, právnikov, zubárov, cestovných agentov, chiropraktikov a našlo sa tam aj zopár súkromných detektívov. Čakal som niečo vznešenejšie – honosný dom s obloženými múrmi, vysoké stropy, na oknách okenice. Hľadal som miestnosť číslo stopäť a našiel som ju v zadnom trakte domu s oknami otočenými do blízkej aleje. Dvere neboli nijako označené. Otvoril som ich a vošiel do veľkej prázdnej miestnosti. Stopy na holej drevenej podlahe svedčili o tom, že tento nezvyčajný priestor vznikol vybúraním vnútorných priečok.

Môj prvý dojem bol – prázdnota. Druhý vnem bol čuchový – v miestnosti to páchlo ako v cirkuse. Nie, nie v cirkuse – ako vo zverinci, nezameniteľne, ale nie nepríjemne. Obzrel som sa okolo. Miestnosť nebola celkom prázdna. Vľavo pri stene stála malá knihovnička, bolo v nej asi tridsať – štyridsať kníh, hlavne o histórii, praveku a antropológii. V strede miestnosti osamotene stála čalúnená stolička otočená smerom k stene vpravo. Vyzerala, akoby ju tam zabudli sťahováci. Určite bola určená pre majstra, kým žiaci budú zrejme kľačať alebo drepieť v polkruhu na matracoch pri jeho nohách.

Kde však boli tí žiaci, o ktorých som predpokladal, že ich tu budú stovky? Možno prišli a odviedli ich preč ako deti z Hamelnu. Neporušená vrstva prachu na podlahe však vyvracala moju predstavu.

Na miestnosti bolo niečo divné, ale musel som si ju pozrieť pozornejšie, aby som zistil, čo to bolo. V stene oproti dverám boli dve vysoké krídlové okná vpúšťajúce slabé svetlo z aleje; stena vľavo, spoločná s vedľajšou kanceláriou, bola prázdna. Tá napravo bola prerušená veľkým oknom, ktoré však zrejme neviedlo von, pretože neprepúšťalo žiadne svetlo. Viedlo do vedľajšej miestnosti, ešte tmavšej ako tá, v ktorej som sa nachádzal. Rozmýšľal som, aký objekt uctievania je tam vystavený, bezpečne chránený pred dotykom zvedavých rúk. Nabalzamovaný Yeti alebo Bigfoot vyrobený zo srsti

mačkovitých šeliem a papiera? Alebo telo ufóna zabitého príslušníkom Národnej gardy skôr, ako mohol odovzdať svoje vznešené posolstvo z hviezd („Sme vaši bratia. Prichádzame k vám v mieri.“)?

Pretože za oknom bola tma, jeho sklo vyzeralo ako čierne – bolo nepriehľadné a odrážalo svetlo. Ako som sa k nemu blížil, nepokúšal som sa uvidieť, čo bolo za sklom. Sám som bol predmetom pozorovania. Chvíľu som hľadel do svojich očí, keď som však zaostril zrak ďalej za sklo, zistil som, že sa pozerám do páru iných očí.

Prekvapený som cúvol. A keď som si uvedomil, čo vidím, vyľakane som ustúpil ešte ďalej.

Bytosť na druhej strane okna bol urastený gorilí samec.

Urastený, samozrejme, nič nevystihuje. Bol hrozivo obrovský ako balvan v Stonehenge. Už samotná masa jeho tela pôsobila hrozivo, hoci sa vôbec nesprával nepriateľsky. Naopak, napoly sedel, napoly ležal v pohodlnej póze a s pôžitkom obhryzoval tenkú vetvičku, ktorú držal v ľavej ruke ako taktovku.

Nevedel som, čo povedať. Bol som taký vyvedený z miery, že som mal pocit, že by som mal niečo povedať – ospravedlniť sa, vysvetliť svoju prítomnosť, odôvodniť svoj vpád, poprosiť tohto tvora o prepáčenie. Cítil som, že je drzé zízať mu do očí, bol som však úplne ochromený, bezmocný. Nedokázal som sa pozerieť na nič iné, len na jeho tvár, ošklivejšiu než akúkoľvek inú v zvieracej ríši už len preto, že sa tak podobá na našu vlastnú, a pritom svojím spôsobom vznešenejšiu než grécky ideál dokonalosti.

V skutočnosti nebola medzi nami žiadna prekážka. Okenná tabuľa by sa roztrhla ako z papiera, keby sa jej dotkol. Zdalo sa však, že to vôbec nemá v úmysle. Sedel tam, zízal mi do očí, obhryzoval koniec vetvičky a čakal. Nie, vlastne nečakal, on tam jednoducho *bol*, ako tam bol, kým som prišiel a bude tam, aj keď odídem. Mal som pocit, že preňho nemám väčší význam, ako má mrak na oblohe pre pastiera odpočívajúceho na úbočí hory.

Môj strach pomaly ustupoval a znova som si začal uvedomovať svoju situáciu. Povedal som si, že učiteľ už asi nepríde, že ma tu nič nedrží a mal by som ísť domov. Nechcel som však odísť s pocitom, že som vôbec nič nedosiahol. Obzrel som sa po miestnosti, či nenájdem niečo, na čo by som mohol napísať odkaz. Nič som však nevidel. Pri tomto hľadaní som si však

v miestnosti ležiacej za oknom všimol čosi, čo doteraz unikalo mojej pozornosti. Bol to plagát na stene za gorilou s nápisom:

AK ODÍDE ČLOVEK,
BUDÚ MAŤ GORILY NÁDEJ?

Ten nápis ma zarazil – alebo ma skôr zarazil jeho nejasný význam. Pracujem so slovami, a tak som aj tieto zvažoval a čakal, že pochopím ich zmysel, že prestanú byť také neurčité. Naznačujú, že nádej pre gorily je spojená s vyhnutím ľudskej rasy alebo s jej prežitím? Dali sa chápať obidvomi spôsobmi.

Bol to, samozrejme, koán – mal byť nevysvetliteľný. Preto ma znechucoval, ale znechucovalo ma aj niečo iné: vyzeralo to, že to veľkolepé stvorenie za sklom držali v zajatí len preto, aby slúžilo ako nejaká *živá* ilustrácia pre tento koán.

Mal by si s tým niečo urobiť, hovoril som si nahnevane v duchu. Potom som si pomyslel, *asi bude najlepšie, ak si tu sadneš a budeš ticho*.

Prekvapene som počúval ozvenu tohto zvláštneho napomenutia, akoby to bol úryvok melódie, ktorú som nedokázal presne identifikovať. Pozrel som sa na stoličku a premýšľal som. Naozaj *by bolo* lepšie, keby som si pokojne sadol? A ak áno, prečo? Odpoveď prišla naozaj rýchlo: *Pretože ak budeš ticho, budeš môcť lepšie počúvať*. Áno, povedal som si, naozaj je to tak.

Z nejakého dôvodu som zdvihol zrak a pozrel sa do očí svojho zvieracieho spoločníka vo vedľajšej miestnosti. Ako všetci vedia, oči dokážu *hovoríť*. Jediným pohľadom si dvojica neznámych môže celkom ľahko vyjadriť vzájomnú príťažlivosť a záujem. *Jeho* oči hovorili a ja som im rozumel. Podlomili sa mi nohy a len tak-tak som dosiahol stoličku a zvalil sa na ňu.

„Ale ako je to možné?“ pomyslel som si, neodvažujúc sa vysloviť tieto slová nahlas.

„Čo na tom záleží?“ odpovedal rovnako ticho. „Je to tak a už o tom netreba hovoriť.“

„Ale ty,“ zajakal som sa, „ty si...“

Uvedomil som si, že to slovo nedokážem vysloviť a nenašiel som iné, ktorým by som ho mohol nahradiť.

Po chvíli prikývol, akoby chápal môj problém. „Ja som učiteľ.“

Chvíľu sme si hľadeli do očí. V hlave som mal prázdno ako v opustenej stodole.

Potom povedal: „Potrebuješ čas, aby si sa spamätal?“

„Áno!“ vykrikoval som po prvý raz nahlas.

Otočil svojou mohutnou hlavou na stranu a zvedavo sa na mňa zadíval. „Pomohlo by ti, keby si počul môj príbeh?“

„Určite áno,“ odpovedal som. „Najprv mi však, prosím ťa, povedz svoje meno.“

Chvíľu na mňa hľadel bez odpovede a bez výrazu (pokiaľ som to vtedy mohol rozpoznať). Potom pokračoval, akoby som vôbec nič nepovedal.

„Narodil som sa v lesoch na západe rovníkovej Afriky,“ povedal. „Nikdy som sa nenamáhal zistiť, kde presne a ani teraz nevidím dôvod, aby som to urobil. Vieš niečo o tom, ako sa chytajú zvieratá pre zoológické záhrady a cirkusy?“

Zarazene som sa na neho pozrel. „Neviem o tom vôbec nič.“

„V minulosti, alebo aspoň v tridsiatych rokoch, sa pri gorilách bežne používala táto metóda: keď našli tlupu, zberači vystrieľali samice a pochytili všetky mláďatá, ktoré videli.“

„To je strašné,“ povedal som bez rozmýšľania.

Stvorenie odpovedalo myknutím pleca. „V skutočnosti sa na to vôbec nepamätám – aj keď si pamätám na časy predtým. V každom prípade, Johnsonovci ma predali do zoo v malom meste na severovýchode – neviem povedať v ktorom, pretože som si to vtedy ešte neuvedomoval. Tam som žil a vyrastal niekoľko rokov.“

Prerušil svoje rozprávanie a roztržite obhrýzal vetvičku, akoby si usporadúval myšlienky.

3

„Zvieratá v miestach, kde sú zavreté,“ konečne pokračoval, „takmer vždy premýšľajú viac ako ich príbuzní v divočine. Pretože aj tie najhlúpejšie z nich musia cítiť, že na takomto spôsobe života je niečo veľmi zlé. Keď hovorím, že viac premýšľajú, nechcem tým naznačovať, že nadobudnú schopnosť logického úsudku. No tiger, ktorého vidíš zúrivo chodiť v kletke, je napriek tomu

zamestnaný čímsi, čo by ľudia určite nazvali myšlienkou. A touto myšlienkou je otázka: *Prečo?* ‚Prečo, prečo, prečo, prečo, prečo, prečo?‘ pýta sa tiger sám seba celé hodiny, celé dni, celé roky, kým bezcieľne chodí za mrežami svojej klietky. Nedokáže analyzovať túto otázku, ani ju rozvinúť. Keby si sa mohol nejako opýtať tohto stvorenia, *čo* prečo, nevedelo by ti odpovedať. Táto otázka však horí v jeho mysli ako neuhasiteľný plameň a vyvoláva ostrú bolesť, ktorá sa stratí až vtedy, keď zviera upadne do konečnej letargie. Ošetrovatelia v zoológických záhradách rozpoznávajú v tejto letargii nezvratné odmietnutie života. Samozrejme, žiaden tiger si vo svojom normálnom, prirodzenom prostredí túto otázku nedáva.

Netrvalo dlho a aj ja som sa začal pýtať *prečo*. Pretože som z neurologickej stránky omnoho vyspelejší ako tiger, bol som schopný skúmať, aspoň základným spôsobom, čo myslím touto otázkou. Pamätal som si na iný spôsob života, zaujímavý a príjemný pre tých, ktorí ho preživali. V porovnaní s tým bol tento život zúfalo nudný a nikdy nebol príjemný. A tak, keď som sa pýtal *prečo*, pokúšal som sa vyriešiť hádanku, prečo by mal byť život rozdelený takto – napoly zaujímavý a príjemný a napoly nudný a nepríjemný. Nepripadal som si ako zajatec a nenapadlo mi, že mi niekto bráni mať zaujímavý a príjemný život. Keď som na svoju otázku nenašiel žiadnu odpoveď, začal som rozmyšľať o rozdieloch medzi dvomi spôsobmi života. Najväčší rozdiel bol v tom, že v Afrike som bol členom rodiny – určitého typu rodiny, aký ľudia tvojej kultúry nepoznali už tisíce rokov. Keby sa gorily dokázali tak vyjadrovať, povedali by ti, že ich rodina je ako ruka a ony sú na nej prstami. Plne si uvedomujú, že sú rodina, ale len veľmi málo si uvedomujú, že sú jednotlivci. Tu v zoo boli iné gorily – ale netvorili rodinu. Päť odseknutých prstov nevytvorí ruku.

Rozmýšľal som o spôsobe nášho krmenia. Ľudské deti snívajú o krajine, kde by boli hory zo zmrzliny, stromy z perníka a skaly by boli cukríky. Pre gorily je takou krajinou Afrika. Nech sa otočíš hocikam, všade je niečo dobré na zjedenie. Nikdy si nemusíš pomyslieť: ‚Ó, mal by som si pohľadať niečo na jedenie! Jedlo je všade a môžeš ho zbierať takmer bezmyšlienkovite, ako keď dýchaš. Kŕmenie vôbec nepovažuješ za nejakú činnosť. Pre teba je skôr ako príjemná melódia, ktorá znie v pozadí všetkých tvojich každodenných činností. V skutočnosti sa kŕmenie stalo pre mňa kŕmením až v zoo, kde nám

dvakrát denne nasypali do klietky obrovské množstvo nechutného suchého krmiva.

Rozpletaním takýchto malých záhad sa začal prebúdzat' môj vnútorný život – celkom nepozorovane.

Aj keď som prirodzene o tom nič nevedel, veľká kríza v tridsiatych rokoch mala vplyv na všetky stránky amerického života. Zoologické záhrady sa museli začať správať ekonomicky, obmedzovať počet chovaných zvierat a znižovať náklady všetkého druhu. Som presvedčený, že veľké množstvo zvierat jednoducho utratili, pretože v súkromnom sektore nebol záujem o zvieratá, ktorých chov bol príliš náročný alebo ktoré neboli veľmi príťažlivé alebo zaujímavé. Samozrejme, výnimku tvorili veľké mačkovité šelmy a primáty.

Aby som skrátil svoje rozprávanie, predali ma majiteľovi kočovného zverinca, ktorý potreboval zaplniť prázdnu klietku. Bol som veľký a impozantný mladík a nepochybne som predstavoval rozumnú dlhodobú investíciu.

Možno si myslíš, že život v jednej klietke je rovnaký ako život v hociakovej inej klietke, v tomto prípade to však tak nebolo. Napríklad si zober do úvahy kontakt s človekom. V zoo si všetky gorily uvedomovali svojich ľudských návštevníkov. Boli pre nás kuriozitou, ktorú stálo za to pozorovať rovnako, ako možno ľudia radi pozorujú vtáky alebo veveričky v okolí svojho domu. Bolo jasné, že tie zvláštne stvorenia nás pozorujú, ale nikdy nám nenapadlo, že prišli práve z tohto dôvodu. Vo zverinci som si to však veľmi rýchlo uvedomil.

Skutočne, moje vzdelávanie sa začalo od chvíle, keď ma prvýkrát vystavili. Malá skupina návštevníkov sa priblížila k mojej klietke a po chvíli sa mi začala *prihovárať*. Bol som ohromený. V zoo sa návštevníci rozprávali *medzi sebou* – nikdy sa neprihovárali nám. „Možno v tom majú títo ľudia zmätok,“ hovoril som si. „Možno sa pomýlili a myslia si, že som jedným z nich.“ Môj úžas a rozpaky rástli, keď sa pri mojej klietke rovnako správali všetci návštevníci. Jednoducho som nevedel, čo si mám o tom myslieť.

V tú noc, aj keď som si to ešte neuvedomoval, som sa po prvý raz snažil usporiadať si myšlienky, aby som vyriešil problém. Bolo by možné, premýšľal som, že tým, že sa zmenilo miesto môjho pobytu, som sa nejako zmenil aj ja? Necítil som na sebe žiadnu zmenu a celkom určite sa nezmenil ani môj

vzhľad. Možno, rozmýšľal som, ľudia, ktorí ma dnes navštívili, patria k inému druhu než návštevníci zoo. Tieto dôvody ma však neuspokojili, veď tie skupiny boli úplne rovnaké až na jedno: jedna skupina sa rozprávala medzi sebou a druhá sa prihovárala mne. Aj zvuk ich hlasov bol rovnaký. Muselo to byť v niečom inom.

Ďalšiu noc som sa znova vrhol na tento problém a uvažoval som takto: ak som sa nezmenil ani ja, ani oni, muselo sa zmeniť *niečo iné*. Ja som ten istý, oni sú tí istí, preto *nie* je to isté čosi iné. Keď som sa takto pozrel na celú vec, napadla mi len jediná odpoveď: v zoo bolo veľa goríl, tu je len jedna. Cítil som, že táto úvaha je správna, ale nevedel som si vysvetliť, prečo by sa správali návštevníci inak v prítomnosti viacerých goríl a inak v prítomnosti jednej gorily.

Nasledujúci deň som skúsil dávať väčší pozor na to, čo hovoria moji návštevníci. Čoskoro som si všimol, že hoci bol každý rozhovor iný, jeden zvuk sa opakoval znova a znova. Zdalo sa, že mal slúžiť na upútanie mojej pozornosti. Samozrejme, nevedel som, aký je jeho význam: Nevlastnil som nič, čo by mi poslúžilo ako Rosettská doska pri rozlúštení egyptských hieroglyfov.

Vo vagóne napravo odo mňa bývala šimpanzia samica s mláďaťom. Už predtým som si všimol, že návštevníci sa prihovárali aj jej. Teraz som si uvedomil, že používali iný opakujúci sa zvuk, aby pritiahli jej pozornosť. Pri jej kľietke volali: ‚Žaža! Žaža!‘ a pri mojom: ‚Goliáš! Goliáš!‘

Pomocou malých krokov, ako boli tieto, som čoskoro pochopil, že tieto zvuky boli nejakým záhadným spôsobom spojené priamo s nami dvomi ako s *jednotlivcami*. Ty máš meno od narodenia a možno si myslíš, že aj tvoj pes si uvedomuje svoje meno (čo nie je pravda), preto si nedokážeš ani predstaviť, akú revolúciu v mojom vnímaní spôsobilo získanie vlastného mena. Nepreháňam, keď poviem, že som sa skutočne naozaj narodil až v tej chvíli – narodil som sa ako osobnosť.

Od uvedomenia si svojho mena po uvedomenie, že všetko má svoje meno, neprešlo veľa času. Možno si myslíš, že zvieratá zavretá v kľietke nemá veľa možností naučiť sa jazyk svojich návštevníkov, ale nie je to tak. Zverince priťahujú rodiny a čoskoro som zistil, že rodičia neustále učia svoje deti hovoriť: ‚Pozri, Johnny, tam je kačka! Vieš povedať *kačka*? Kač-ka! Vieš, ako robí kačka? Kačka robí *kvak-kvak*.‘

V priebehu niekoľkých rokov som dokázal sledovať väčšinu rozhovorov v svojej blízkosti. Zistil som však, že stále narážam na záhady, ktoré som si nevedel vysvetliť. Už som vedel, že som gorila a že Žaža je šimpanz. Tiež som vedel, že všetci obyvatelia klieťok sú *zvieratá*. Nedokázal som však zistiť, čo sa skrýva pod pojmom *zvieratá*. Naši ľudskí návštevníci jasne rozlišovali medzi sebou a zvieratami, ja som však nedokázal zistiť prečo. Ak som aj chápal, čo nás robí zvieratami (a myslel som, že to viem), nevedel som pochopiť, čo z nich nerobí *zvieratá*.

Už pre mňa nebolo záhadou, prečo tu žijeme v zajatí, pretože som možno stokrát počul, ako to dospelí vysvetľujú deťom. Všetky *zvieratá* zo zverinca žili pôvodne v čomsi, čo sa nazývalo divočina a pokrývalo to celý svet (nech už ‚svet‘ znamenalo čokoľvek). Zobrali nás z divočiny a umiestnili na jednom mieste, pretože nás ľudia z nejakého zvláštneho dôvodu považovali za zaujímavé. V klieťkach nás držia preto, lebo sme ‚divoké‘ a ‚nebezpečné‘ – tieto výrazy ma miatli, pretože sa evidentne vzťahovali na vlastnosti, ktoré som mal stelesňovať. Myslím tým, že keď chceli rodičia ukázať svojim deťom obzvlášť divokého a nebezpečného tvora, ukazovali na mňa. Je pravda, že im ukazovali aj veľké mačkovité šelmy, tie som však nikdy nevidel mimo klieťky, takže mi to nič nevysvetľovalo.

Celkove bol pre mňa život vo zverinci zlepšením oproti životu v zoo, pretože tam nebola taká hrozná nuda. Nenapadlo mi, že by som mal cítiť hnev k svojim majiteľom. Aj keď sa mohli pohybovať voľnejšie, zdalo sa, že sú k zverincu pripútaní rovnako ako my ostatní. Netušil som, že vonku žijú úplne iným životom. Že by mi napadla myšlienka, že ma nespravodlivo obrali o moje vrodené právo žiť tak, ako chcem, bolo rovnako pravdepodobné ako to, že objavím nejaký termodynamický zákon.

Prešli možno tri – štyri roky. Potom jedného daždivého dňa, keď bolo miesto takmer prázdne, som mal zvláštneho návštevníka – osamelý muž, ktorý mi pripadal starý a zošúverený (aj keď som sa neskôr dozvedel, že mal len niečo po štyridsiatke). Už jeho príchod bol osobitný. Stál vo vchode do zverinca, metodicky si prezeral jednu klieťku po druhej a potom si to namieril priamo ku mne. Zostal stáť za povrazom natiahnutým pred klieťkou, hrot vychádzkovej palice zaboril do blata pred špice svojich topánok a uprene sa mi zadíval do očí. Pohľad do ľudských očí ma nikdy nevyvádzať z miery,

tak som mu ho pokojne opätovoal. Niekoľko minút som sedel bez pohnutia, kým on stál pred klietkou. Spomínam si na pocit obdivu k tomu mužovi, ktorý tak stoicky znášal mrholenie a cícerky vody, ktoré mu stekali po tvári a máčali mu oblek.

Nakoniec sa napriamril a pokývol mi, akoby dospel k starostlivo zvažovanému záveru.

„Ty *nie* si Goliáš,“ povedal.

S tým sa otočil a odkráčal cestou, ktorou prišiel, nepozerajúc sa napravo ani naľavo.

4

Môžeš si predstaviť, aký som bol ohromený. *Nie* som Goliáš? Čo to má znamenať, že *nie* som Goliáš?

Nenapadlo mi, aby som sa spýtal: „Nuž, keď *nie* som Goliáš, kto vlastne *som*?“ Človek by si položil túto otázku, pretože by vedel, že nech by sa volal akokoľvek, celkom určite je *niekto*. Ja som to nevedel. Naopak, zdalo sa mi, že ak *nie* som Goliáš, potom *nie* som vôbec nikto.

Aj keď ma tento cudzinec nikdy predtým nevidel, ani na chvíľu som nezapochyboval o tom, že hovoril s neotrasiteľnou autoritou. Tisíccky iných ma oslovovali Goliáš – i tí, ktorí ma ako zamestnanci zverinca dobre poznali –, ale na tom vôbec nezáležalo, neznamenal to vôbec nič. Ten cudzinec nepovedal: „*Nevoláš* sa Goliáš.“ Povedal: „Ty *nie* si Goliáš.“ To bol obrovský rozdiel. Cítil som (hoci som to vtedy nevedel takto vyjadriť), že moje sebaavedomenie sa ukázalo ako klam.

Upadol som do zvláštne neurčitého stavu, keď som nebol ani v stave vedomia, ani v stave nevedomia. Zriadenec mi priniesol jedlo, ale ja som ho ignoroval. Nastala noc, vôbec som však nespal. Ani som si nevšimol, kedy prestalo pršať a vyšlo slnko. Čoskoro sa zverinec zaplnil zvyčajnými návštevníkmi, ktorí na mňa volali: „Goliáš! Goliáš! Goliáš!“ Ale ja som si ich nevšimol.

Takto prešlo niekoľko dní. Potom jedného dňa po skončení návštevných hodín som sa zhlboka napil z misky a čoskoro som zaspal – do vody mi pridali silné sedatívum. Na svitaní som sa zobudil v neznámej klietke. Bola taká

veľká a mala taký zvláštny tvar, že som si spočiatku ani neuvedomil, že je to klieťka. Bola okrúhla, otvorená zo všetkých strán. Neskôr som sa dozvedel, že na tento účel upravili záhradný altánok. Až na veľký biely dom neďaleko, stál osamotene uprostred pekného parku – predstavoval som si, že musí siahať až na koniec sveta.

Netrvalo dlho a dospel som k vysvetleniu svojho záhadného premiestnenia: ľudia, ktorí navštevovali zverinec, prichádzali, aspoň niektorí z nich, s očakávaním, že uvidia gorilu menom Goliáš. Netušil som, prečo mali takéto očakávanie, ale celkom určite ho mali. Keď sa majiteľ zverinca dozvedel, že v skutočnosti *nie* som Goliáš, nemohol ma viac ukazovať pod týmto menom a neostalo mu nič iné, len ma poslať preč. Nevedel som, či mám ľutovať túto zmenu alebo nie – môj nový domov bol oveľa lepší, než čo som kedy videl, odkedy som opustil Afriku, ale bez každodenných podnetov od davu návštevníkov tu čoskoro bude ešte väčšia nuda ako v zoo. Tam som mal aspoň spoločnosť iných goríl. Rozmýšľal som o týchto záležitostiach, keď som uprostred dopoludnia zdvihol zrak a zbadal, že nie som sám. Nejaký muž stál za mrežami, jeho tmavá silueta sa črtala oproti slnkom zaliatemu domu v pozadí. Opatrne som sa k nemu priblížil a s prekvapením som si uvedomil, že ho poznám.

Ako keby sme znova prehrávali svoje predchádzajúce stretnutie, niekoľko minút sme si hľadeli do očí. Sedel som na zemi vo svojej klieťke, kým on sa opieral o vychádzkovú palicu. Videl som, že v suchých čistých šatách nevyzerá vôbec taký starý, ako som si predtým myslel. Jeho tvár bola úzka, tmavá a kostnatá, oči mu horeli zvláštnou intenzitou, ústa mal zovreté v trpkom úsmeve. Nakoniec prikývol, presne ako predtým, a povedal: „Áno, mal som pravdu. Ty nie si Goliáš. Ty si Izmael.“

Znova sa otočil a odkráčal preč, akoby sa tým vysvetlilo všetko, na čom záležalo.

A znova som bol ohromený – ale teraz z pocitu hlbokoj úľavy, pretože som bol vykúpený zo zabudnutia. Ba čo viac, konečne sa napravila chyba, ktorá spôsobila, že som toľké roky nevedomky žil ako podvodník. Stal som sa úplným jedincom – nie znovu, ale po prvý raz.

Zožierala ma zvedavosť o mojom záchrancovi. Nespájal som si ho so svojím premiestnením zo zverinca do tohto pekného altánku, pretože vtedy

som ešte nedokázal urobiť ani ten najprimitívnejší z chybných záverov: *post hoc, ergo propter hoc*.*

Považoval som ho za nadprirodzenú bytosť. Pre myseľ pripravenú na mytológiu predstavoval začiatok toho, čo sa myslí pod pojmom *božský*. V mojom živote sa objavil len dvakrát a vždy len nakrátko – a dvakrát ma zmenil, stačil mu na to jediný výrok. Snažil som sa objaviť hlbší zmysel jeho zjavení, ale našiel som len ďalšie otázky. Prišiel tento muž do zverinca, pretože hľadal Goliáša alebo pretože hľadal mňa? Prišiel, pretože *dúfal*, že som Goliáš, alebo preto, lebo si myslel, že *nie* som Goliáš? Ako ma našiel tak rýchlo na novom mieste? Netušil som, aký je rozsah informácií ľudí, takže ak bolo všeobecne známe (ako sa zdalo), že ma možno nájsť vo zverinci, bolo všeobecne známe aj to, že teraz ma možno nájsť tu? Napriek všetkým týmto otázkam, na ktoré som nevedel odpovedať, ohromujúcim faktom ostávalo, že tento tajomný muž ma dvakrát vyhľadal, aby ma oslovil nebyvalým spôsobom – ako osobu. Bol som si istý, že keď konečne uviedol moju identitu na pravú mieru, stratí sa z môjho života navždy. Veď čo by tu mohol viac urobiť?

Určite si myslíš, že všetky tieto nepodložené domnienky sú len nezmyselným fantazírovaním. Pravda však (ako som sa ju dozvedel neskôr) nebola o nič fantastičejšia.

Mojím dobrodincom bol bohatý židovský obchodník z toho mesta, muž menom Walter Sokolow. V deň, keď ma objavil vo zverinci, bol na prechádzke v daždi, ponorený do samovražednej melanchólie, ktorá naňho doľahla pred niekoľkými mesiacmi, keď sa dozvedel, že celá jeho rodina zahynula počas nacistického holokaustu. Jeho potulky ho zaviedli do lunaparku na okraji mesta a vošiel tam bez nejakého zvláštneho zámeru. Pretože pršalo, väčšina stánkov a atrakcií bola zavretá a celé miesto pôsobilo opusteným dojmom, čo ladilo s jeho melanchóliou. Nakoniec prišiel k zverincu, na ktorého hlavné zaujímavosti upozorňovali krikľavé maľby. Na jednej z nich, ešte nechutnejšej než ostatné, bola zobrazená gorila Goliáš oháňajúca sa doráňaným telom afrického domorodca, akoby to bola zbraň. Walter Sokolow si možno myslel, že gorila menom Goliáš je vhodným symbolom nacistického

* „Po tom a preto v dôsledku toho.“ Metodologická a logická chyba argumentácie – časová následnosť neznamená nutne príčinnú súvislosť (pozn. prekl.).

obra, ktorý sa snaží vyhladiť Dávidovo pokolenie, a bude upokojujúce vidieť také monštrum zavreté za mrežami.

Vošiel preto do zverinca, poďišiel k mojej klietke a pri pohľade do mojich očí si uvedomil, že nemám nič spoločné s krvilačným monštrum na plagáte a už vôbec nič s filištínskym tlačovateľom jeho rasy. Zistil, že pohľad na mňa za mrežami mu neposkytuje žiadne uspokojenie. Naopak, v donkichotskom geste viny a vzdoru sa rozhodol, že ma z klietky oslobodí ako nejakú symbolickú náhradu za rodinu, ktorú sa mu nepodarilo zachrániť z európskej klietky. Majiteľ zverinca ochotne pristúpil na predaj a pánovi Sokolowovi s radosťou prepustil dokonca aj zriadenca, ktorý sa o mňa vo zverinci od začiatku staral. Majiteľ zverinca bol realista a vedel, že s nevyhnutným vstupom Ameriky do vojny v dohľadnej budúcnosti sa budú musieť podobné kočujúce spoločnosti uchýliť na zimoviská, alebo celkom ukončiť svoju činnosť.

Pán Sokolow mi poskyol jeden deň, aby som si zvykol na nové prostredie. Potom sa znova vrátil, aby sa so mnou začal zoznamovať. Zriadenec mu musel ukázať, čo všetko treba robiť, od prípravy jedla po čistenie klietky. Spýtal sa ho, či si myslí, že som nebezpečný. Zriadenec odpovedal, že som ako nejaký ťažký stroj – nebezpečný nie pre svoju povahu, ale pre obrovské rozmery a silu.

Asi po hodine ho pán Sokolow poslal preč a v hlbokom tichu sme si znova uprene hľadeli do očí ako už dvakrát predtým. Nakoniec – pomaly, akoby musel prekonávať nejakú nepríjemnú vnútornú prekážku – sa mi začal prihovárať. Nie však zábavným spôsobom, ako to robili návštevníci zverinca, ale akoby sa prihováral vetru alebo vlnám udierajúcim na breh a hovoril to, čo musí povedať, ale tak, aby to nikto iný nepočul. Ako si vylieval svoj smútok a sebaobviňovanie, postupne zabúdal na opatrnosť. Neuplynula ani hodina a on sa opieral o klietku a rukou sa pridržoval tyče. Hľadel do zeme ponorený do myšlienok. Využil som túto príležitosť, aby som mu vyjadril súcit, a tak som natiahal ruku a jemne mu pohladil hánky na ruke. Uskočil od klietky, prekvapený a zhrozený, ale pohľad do mojich očí ho uistil, že moje gesto bolo naozaj také nevinné, ako sa zdalo.

Po tejto skúsenosti začal tušiť, že som skutočne inteligentný, o čom ho presvedčilo aj niekoľko jednoduchých testov. Keď si dokázal, že rozumiem

jeho slovám, dospel k záveru (rovnako ako niektorí ďalší ľudia, ktorí neskôr pracovali s primátmi), že by som mohol vytvoriť aj vlastné. Skrátka sa rozhodol, že ma bude učiť hovoriť. Radšej preskočím bolestné a zahanbujúce mesiace, ktoré nasledovali. Ani jeden z nás nechápal, že tieto ťažkosti sa nedajú prekonať vzhľadom na nedostatok základného hlasového vybavenia na mojej strane. A tak sme obaja dreli v presvedčení, že ak vytrváme, jedného dňa sa vo mne táto schopnosť zázračne objaví. Nakoniec však nadišiel deň, keď som už ďalej naozaj nevládal a v zúfalstve z toho, že mu to neviem *povedať*, som sa zo všetkých svojich duševných síl snažil preniesť na neho túto myšlienku. Bol ako omráčený – rovnako ako ja, keď som videl, že počul môj mentálny výkrik.

Nebudem ťa zaťažovať opisom všetkého, čo sme museli robiť, kým sme dokázali medzi sebou naplno komunikovať. Myslím, že si to vieš ľahko predstaviť. Počas nasledujúceho desaťročia ma naučil všetko, čo vedel o svete, vesmíre a histórii ľudstva. Keď moje otázky presahovali jeho vedomosti, študovali sme problém bok po boku. A keď ma nakoniec moje štúdium priviedlo do oblastí mimo jeho záujmu, s radosťou sa stal mojím asistentom a vyhľadával pre mňa knihy a informácie na miestach, ktoré boli pre mňa nedostupné.

Vďaka záujmu o moje vzdelávanie, ktoré ho naplňalo, sa môj dobrodinec prestal trápiť výčitkami svedomia a postupne sa zbavil svojej sklúčenosti. Na počiatku šesťdesiatych rokov som bol v podstate v pozícii stáleho hosťa, ktorý od svojho hostiteľa vyžaduje len veľmi málo pozornosti, takže pán Sokolow mohol opäť začať chodiť do spoločnosti. Malo to celkom očakávaný výsledok – čoskoro sa našiel v náručí mladej štyridsiatničky, ktorá nevidela dôvod, prečo by z neho nemohla urobiť uspokojivého manžela. Ani on nebol proti manželstvu, urobil však jednu obrovskú chybu. Rozhodol sa totiž, že náš osobitý vzťah pred manželkou utají. V tých časoch to nebolo až také prekvapivé rozhodnutie a ja som nemal v týchto veciach dostatok skúseností, aby som rozpoznal, že to bola veľká chyba.

Vrátil som sa späť do altánku, hneď ako ho upravili tak, aby vyhovoval mojim novým civilizovaným návykom. Pani Sokolow ma však od počiatku považovala za podivné a desivé domáce zviera a začala agitovať za môj urýchlený odchod alebo likvidáciu. Našťastie, môj dobrodinec bol zvyknutý

robiť si veci po svojom a dal jej jednoznačne najavo, že moju situáciu nezmenia žiadne prosby ani nátlak.

Niekoľko mesiacov po svadbe sa pri mne pristavil a oznámil mi, že jeho žena, podobne ako Abrahámová Sára, ho napriek jeho vysokému veku čoskoro obdaruje dieťaťom.

„Nič také som neočakával, keď som ťa pomenoval Izmael,“ povedal mi. „Ale môžem ťa uistiť, že nedovolím, aby ťa vyhnala z domu, ako Sára vyhnala tvojho menovca z Abrahámovho domu. S úsmevom mi povedal, že ak to bude chlapec, dajú mu meno Izák. Narodilo sa však dievčatko a pomenovali ho Ráchel.“

5

Potom sa Izmael naddlho odmlčal, oči mal zatvorené, až som sa začal pýtať, či nezaspal. Nakoniec však pokračoval.

„Môj dobrodinec sa rozhodol, múdro alebo bláznivo, že budem mentorom dievčaťa. A mňa (múdro či bláznivo) potešilo, že mám takúto možnosť odvdáčiť sa mu. V náručí svojho otca trávila so mnou Ráchel takmer toľko času ako so svojou matkou – čo, samozrejme, nezlepšilo môj vzťah s touto ženou. Pretože som s Ráchel dokázal komunikovať bezprostrednejšie ako slovami, vedel som ju upokojiť a zabaviť aj vtedy, keď iní zlyhali. Postupne sa medzi nami vytvorilo puto, ktoré by sa dalo prirovnať vzťahu medzi jednovaječnými dvojčatami – až na to, že ja som bol brat, domáci maznáčik, učiteľ a opatrovateľka, všetko v jednej osobe.“

Pani Sokolow sa tešila na deň, keď Ráchel začne chodiť do školy a nové záujmy mi ju odcudzila. Keď sa to nestalo, znovu obnovila svoju kampaň, aby ma poslali preč. Predpovedala, že moja prítomnosť bude brániť Ráchel inmu spoločenskému rastu. Jej spoločenský rast však vôbec nebol poznačený, a to napriek tomu, že preskočila tri ročníky základnej školy a jeden ročník strednej. Nemala ešte ani dvadsať a už získala magisterský titul v biológii. Po toľkých rokoch, keď pani Sokolow nemohla rozhodovať o vlastnej domácnosti, zrazu nepotrebovala žiaden dôvod na to, aby sa ma zbavila.

Po smrti môjho dobrodinca v roku 1985 sa mojím ochrancom stala Ráchel. Neprichádzalo do úvahy, aby som ostával v altánku. Ráchel využila

prostriedky, ktoré jej na tento účel zanechal vo svojom závete otec, a dala pre mňa pripraviť útulok, kam som sa presťahoval.“

Izmael sa zase na niekoľko minút odmlčal. Potom pokračoval: „V nasledujúcich rokoch nič nevychádzalo tak, ako sme plánovali a dúfali. Zistil som, že v ‚útulku‘ sa mi nepáči, veď som strávil takmer celý svoj život osamote. Teraz som túžil dostať sa do samého centra vašej kultúry a svojimi neustálymi pokusmi dosiahnuť tento cieľ som ťažko skúšal trpezlivosť svojej novej ochrankyne. Ani pani Sokolow sa neuspokojila s tým, že by nechala veci také, aké sú, a na súde dosiahla, že sa financie fondu určeného na moje živobytie znížili na polovicu.

Veci sa nakoniec vyjasnili až v roku 1989. Vtedy som konečne pochopil, že mojím nenaplneným poslaním je učiť – a konečne som vymyslel systém, ktorý mi umožnil znesiteľne existovať v tomto meste.“

Kývol na mňa, akoby dal najavo, že to je koniec jeho príbehu – alebo aspoň toho, čo mi chcel povedať.

6

Niekedy sa stáva, že povedať príliš veľa je rovnako hlúpe, ako povedať príliš málo. Nevedel som, ako primerane reagovať na tento príbeh. Nakoniec som mu položil otázku, ktorá sa mi nezдалa o nič hlúpejšia ako desiatky iných, ktoré mi napadli.

„Mal si veľa žiakov?“

„Mal som štyroch a zlyhal som u všetkých.“

„Ó, a prečo si zlyhal?“

Zavrel oči a chvíľu premýšľal. „Zlyhal som, pretože som podcenil náročnosť toho, čo som sa ich pokúšal naučiť – a pretože som dosť dobre nerozumel ich myslí.“

„Chápem,“ povedal som. „A čo vlastne učíš?“

Izmael siahol po čerstvej vetve z kopy pri svojej pravici, chvíľu si ju obzeral a začal ju obhrýzať. Pritom mi unavene hľadel do očí. Nakoniec povedal: „Na základe toho, čo vieš o mojej minulosti, čo by si povedal, na výučbu ktorého predmetu som najlepšie kvalifikovaný?“

Zažmurkal som a povedal, že neviem.